

Lausunto

12.02.2021

Asia: VN/21366/2020

Arviomuistio postilain muutoksista

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on yhdenvertaisuuslain (1325/2014) noudattamisen valvonta. Yhdenvertaisuuslain soveltamisala on yleinen ja sitä sovelletaan rinnan erityislainsäädännön kanssa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että postilain mukainen yleispalveluvelvoite koostuu keskeisistä yksilöiden viestinnällisten oikeuksien toteutumista turvaavista palveluista, joita ei ole pystytty valtakunnallisesti kattamaan kilpailuilla markkinoilla. Kuten arviomuistiossa todetaan, valtio on omistajana edellyttänyt, että Posti toimii tuottavasti ilman julkista tukea, ja että yleispalvelua ei rahoiteta valtion budjetista. Nyt käsiteltävän uudistuksen pyrkimyksenä on tasapainottaa Postille yleispalveluvelvoitteesta aiheutuvia kuluja, mikä käytännössä näyttää tarkoittavan yleispalvelun laatuvaatimusten karsimista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että postitoiminnalla on läheisiä liittymäkohtia moniin keskeisiin perusoikeuksiin. Julkisella vallalla on puolestaan perustuslain 22 §:n nojalla velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Valtuutettu korostaa, että lainuudistusta valmisteltaessa tulee arvioida esityksen yhdenvertaisuusvaikutukset eri ihmisryhmien osalta. Arviointi tulisi tehdä erityisen huolellisesti, mikäli uudistuksella heikennetään perusoikeusherkän toiminnan tasoa ja muutoksella saattaa olla negatiivisia vaikutuksia heikossa asemassa tai syrjinnän vaarassa oleviin ihmisryhmiin.

Posti on valtionyhtiö, jolle on asetettu postilaissa tarkoitettu yleispalveluvelvoite. Postin palveluiden tarjontaan sovelletaan pääsääntöisesti yhdenvertaisuuslain yksityiseen palveluntarjoajaan soveltuvia säännöksiä. Kuitenkin siltä osin kun Posti toteuttaa julkista hallintotehtävää, kuten postilain 21 §:n tiedoksiantomenettelyä, sovelletaan sen toimintaan yhdenvertaisuuslain viranomaisvelvoitteita.

Tällaisten tehtävien osalta Postilla on yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukainen velvollisuus edistää yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan tavoitteellisesti. Yhdenvertaisuuslain esitöiden (HE 19/2014 vp., s.61) mukaisesti julkista hallintotehtävää hoitavan on arvioitava toimintansa yhdenvertaisuusvaikutuksia ja otettava erityisesti huomioon syrjinnän vaarassa olevien ihmisryhmien oikeudet, velvollisuudet ja asema.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että postilain uudistamisessa kiinnitetään huomiota kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Kielilain palveluvelvoitteet on sidottu yleispalveluvelvoitteen alaan, jolloin palveluiden markkinaehtoistuminen voi heikentää kielellisten oikeuksien toteutumista nykyisestä. Esimerkiksi pakettipalveluiden tarjoaminen on jo nykytilanteessa kielilain soveltamisalan ulkopuolella.

Valtuutettu toteaa, että pakettiautomaattipalveluiden esteettömyyteen on kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota. Nykyjärjestelmässä asiakkaan ei ole mahdollista ilmoittaa Postille tarpeestaan saada lähetys pakettiautomaattiin esteettömälle korkeudelle. Esimerkiksi pyörätuolissa istuva asiakas ei ylety ylimpiin pakettiautomaatin lokeroihin. Järjestelmää voitaisiinkin kehittää siten, että toimintakyvyn aleneman vuoksi mukautustarpeesta ilmoittaneen asiakkaan lähetykset ohjattaisiin aina alimpiin lokeroihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa lisäksi, että aistivammat tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon esimerkiksi siten, että paketin kotiinkuljetuksesta vastaanottajan tavoittelu voitaisiin tarvittaessa hoitaa tekstiviestillä soittamisen sijaan. Tämä parantaisi olennaisesti kuulovammaisten asiakkaiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia vastaanottaa heille osoitettuja lähetyksiä.

Erityistarpeiden huomioiminen jakelussa

Postilain 43 §:n 2 momentin mukaisesti postinjakelupaikkaa määriteltäessä voidaan ottaa huomioon paikalliset olosuhteet tai postin saajan iästä tai terveydentilasta johtuvat henkilökohtaiset erityistarpeet. Henkilökohtaisista erityistarpeista postin saajan liikuntaesteisyys tai vähintään 75 vuoden ikä on otettava huomioon Liikenne- ja viestintävirasto Traficom:n määräyksen mukaisesti. Traficom:n määräyksen (61/2011 M 8 §) mukaan postin saajan liikuntaesteisyys tai vähintään 75 vuoden ikä on otettava huomioon postin jakelussa siten, että liikuntaesteisellä tai 75 vuotta täyttäneellä postin saajalla on pyynnöstään oikeus saada maksutta postinsa jaetuksi joko tontin rajalle ajo- tai kulkuliittymään sijoitettuun postilaatikkoon, asunnon ulko-oven välittömään läheisyyteen sijoitettuun postilaatikkoon taikka huoneistokohtaiseen postiluukkuun.

Arviointimuistiossa esitetään kyseisen pykälän ikärajan osalta kolme uudistamisvaihtoehtoa: 75 vuoden ikärajaan ei puututa, ikärajaa nostettaisiin esimerkiksi 80 vuoteen tai ikäraja poistettaisiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että Postilain 43 §:n 2 momentissa, jota on täsmennetty Traficom:n määräyksellä 61/2011, näyttää olevan kyse lakiin kirjatusta positiivisesta erityiskohtelusta, jolla on pyritty turvaamaan ikääntyneiden ja liikuntarajoitteisten henkilöiden yhdenvertaiset oikeudet postin vastaanottamiseksi.

Valtuutettu katsoo, että kustannusten säästäminen ei sellaisenaan voi olla perusoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite, jolla nyt voimassa olevan positiivisen erityiskohtelun poistaminen voitaisiin oikeuttaa. Postilain edellisen uudistamisen yhteydessä 2016 arvioitiin, että 75-vuoden ikärajan poistamiselle ei ole perusteita. Mikäli ikärajaa nyt nostettaisiin, tulisi kustannussäästöjen sijaan muutoksen perustua riittävään yhdenvertaisuusvaikutusten arviointiin, eli esimerkiksi selvitykseen siitä, onko vaikkapa 75-79 -vuotiaiden toimintakyky parantunut siinä määrin, että positiivinen erityiskohtelu ei heidän osaltaan ole enää tarpeellinen.

Ikääntyneiden ihmisten toimintakyvyssä on varsin suuria yksilöllisiä eroja. Vaikka postin kotiinkannon ikärajaa nostettaisiin, Postilla olisi velvoite tarjota tätä palvelua maksutta sellaisille 75-vuotiaille henkilöille, joilla on liikuntarajoitteita. Lisäksi Postilla on yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukainen velvoite tehdä palveluunsa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta toimintakyvyn alenemasta huolimatta vammaiset asiakkaat voivat saada Postin palveluita yhdenvertaisesti. Ikääntymisestä johtuva toimintakyvyn pysyvä tai pitkäaikainen alenema voidaan katsoa täyttävän YK:n vammaisyleissopimuksen vammaisuuden määritelmän, jolloin palveluntarjoajalle syntyy pyydettyä velvoite kohtuullisten mukautusten arviointiin ja suorittamiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että ikärajan nosto ei välttämättä johtaisi toivottuun kustannustehokkuuteen, koska ikääntyvien asiakkaiden palvelutarpeiden mukautuksia jouduttaisiin yksilöllisesti selvittämään. Kohtuullisten mukautusten laiminlyönti on määritelty yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä kielletyksi syrjinnäksi, minkä vuoksi yksilöllinen arviointi tulisi pystyä tekemään riittävällä huolellisuudella syrjintäriskin minimoimiseksi. Lisäksi hakemusten täyttäminen ja toimintakykyyn liittyvien todistusten hankkiminen saattaisi olla osalle iäkkäistä henkilöistä kohtuuton rasite.

Arviointimuistiossa kiinnitetään perustellusti huomiota siihen, että nykysääntelyn perusteella postiyritys voi pyytää kahden vuoden väliajoin postin saajaa esittämään lääkärinlausunnon, josta terveydentilan yksityiskohtia selvittämättä ilmenee, kykeneekö postin saaja noutamaan postinsa laatikosta tai onko postin saajan liikuntakyky huomioon kohtuutonta edellyttää päivittäistä postilaatikolla asioimista. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että esimerkiksi pysyvän vamman tai toimintakyvyn rajoitteen omaavilta henkilöltä todistuksen pyytäminen toistuvasti olisi turhaa ja kohtuutonta yksilön näkökulmasta. Valtuutettu pitääkin tärkeänä, että vammaisen henkilön tulisi voida osoittaa pysyvä toimintakyvyn rajoite esimerkiksi vammaiskortilla tai lääkärinlausunnolla, eikä hänen tarvitsisi todistaa asiaa säännöllisin väliajoin uudestaan.

Tiedoksianto/saantitodistus paperilla

Arviomuistiossa pohditaan paperisen tiedoksianto- ja saantitodistusmenettelyn osalta, onko tarpeellista asettaa lisäsääntelyä palvelulle, jonka nähdään olevan poistumassa tulevaisuudessa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kuitenkin kyseenalaistaa, onko täysin paperittoman tiedoksianto- tai saantitodistusmenettelyn toteuttaminen mahdollista ottaen huomioon eri ihmisryhmien erilaiset palvelutarpeet. Valtuutettu pitää tärkeänä, että Postin palveluiden monikanavaisuutta kehitetään ja pyritään näin turvaamaan palvelun sopivuus ja yhdenvertaisuus erilaisille asiakasryhmille. Monikanavaisuuden tarve korostuu toiminnoissa, jotka kuuluvat yleispalveluvelvoitteen piiriin tai ovat julkista hallintotehtävää, kuten saantitodistusmenettely.

Sähköisten järjestelmien kehittämisessä tulee jo suunnittelun alkuvaiheessa ottaa huomioon asiakaskunnan monimuotoisuus ja erityisesti sovellusten saavutettavuus esimerkiksi näkövammaisille henkilöille. Sovellusten selkeäkielisyys ja helppokäyttöisyys auttavat myös monia käyttäjäryhmiä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää kuitenkin todennäköisenä, että kaikki Postin asiakkaat eivät tulevaisuudessakaan käytä tai pysty käyttämään sähköisiä sovelluksia.

Aaltonen Jussi
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto